

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 17. junija 1857.

Dober svét takim, katerim je toča polje poško-
dovala.

Po spisu direktorja Walz-a v Hohenheimskem časniku.

(Dalje.)

Če je toča žitno polje potolkla.

Žita, dokler še niso cvetéle, se veliko raje spet obrastejo, kakor se navadno misli, in obrastejo se toliko bolj, kolikor bolja in rodovitnejša je zemlja in kolikor bolje je vreme po toči. Po toči pa je rado lepo, saj pride toča navadno le o najtopplejšem času in dež ob toči namoči polje, da spet na njem rado raste (žito se obraste), ako po toči nastopi gorko vreme.

Če prej je tedaj toča žito potolkla, toliko bolj je v stanu iznova pognati, posebno če je zemlja močna. Če pa je žito že kmali cvesti imelo in se je že zlo razrastlo, kadar ga je toča pobila, takrat pa se ne bo veliko več opomoglo, ker je zemljo že zlo izpilo, in ker nima veliko časa do dozorenja. Le jari ječmen še 8 ali 10 dni potem ko je cvetél, požene postranske odraslike (klice); jari ječmen je pa tudi tisto žito, katero, kakor zvedeni kmetovavci vedó, najraje nove klice požene, kadar je pomegel. In ravno ta lastnost jarega ječmena pride po toči poškodovanemu gospodarju na dobro. Tudi zimska rež še nekatere dni potem ko je cvéla in po toči poškodovana bila ali je pomegla, nekatere nove odraslike požene.

Kolikor mlajše je po toči poškodovano žito bilo, toliko hitreje kalijo postranski odrasliki; že 3 ali 4 dni potem te klice lahko vidiš, ako žito pri tleh natanko ogledaš.

Ako gospodar pustí žito na polji, ker ga je toča le na pol ali tri četertinke poklestila, bojo stranski odrasliki pognali, sčasoma bojo izrasle bilke in pozneje tudi klasje, al ti klasi bojo le medli klasički, kateri pozneje cvetejo in zorijo kakor une perve bilke, ktere je toča razbila, — fruga dvojne rasti se tedaj pridela: iz lahkega in poškodovanega klasja se iztresa zerno kaj rado, mlajše klasje pa se ni do dobrega napolnilo in tudi ni dozorelo popolnoma. Pridela se tedaj v takih okoljshinah celó malo, že tudi zato, ker dosti soka iz korenine v razbite bilke in perje teče, ktere pozneje vsahnejo, in tako pride vés ta sok v zgubo.

V takih okoljshinah, če je toča žito zlo razbila in če gospodar čez ene dni več novih klic ali cimic vidi, je pametno, zlo potolčeno žito pokositi, s polja spraviti in za klajo posušiti; potem bo vés sok iz ostalih korenin tekél v nove kalí in zarastlo se bo žito iznova, da se ga bo, če je zemlja dobra in gnojna bila, še dosti pridelalo, čeravno ene tedne pozneje.

Ako je pa toča zemljo zlo zatepla ali jo ploha zlo poplavila, takrat ni drugzega storiti kot najprej žito pokositi, potem pa polje dobro z brano povleči, in če ni bilo polje pred dobro pognojeno ali če je žito že v klasji bilo, tedaj zemljo še zlo izpilo, takrat je treba, z gnojnico nji vo pognojiti, in kaj drugzega vsejati. Če se razbito žito za klajo porabi in drugo vseje, bo škoda potem veliko manja. Vselej pa bo pridelk druge setve toliko obilniši, kolikor manje je žito bilo, ki ga je toča pobila, kolikor prej ga je tedaj pobila. (Dal. sl.)

metijske drobtinice.

(O starosti drevja.) V botaniškem časniku „Bonplandia“ se beró mikavne reči o starosti dreves. Na vertu kralja perzijanskega v Teheran-u stojí 14 čevljev visoka vertnica (roža), ktera je bila pred 300 leti vsajena. — Terta je večna — pravi Plini — sila velikauska se zamore razrasti. Gotovo je, da vrata vélike cerkve v Raveni so iz tertnih dil narejene. — V Gignak-u poleg Montpellier-a se nahaja beršlin, ki je 433 let star; deblo meri okoli in okoli 6 čevljev. — Oljkorejci terdijo, da so oljke po 700 let stare in še več. — Platan v jutrovih deželah se postara čez 730 let, ravno tako tudi kostanj; na gori Aetni se nahaja kostanj, kteremu so pridevk „dei centi cavalli“ (stokonjski) dali, in je eden najlepših in debeljih kostanjev na svetu; deblo čveterorazdeljeno obsega 178 čevljev. — Lipa zamore starost nad 1100 let doseči, smreka 500 do 600 let, hrast 800, 1200 do 1500 let. Plini govori o zelénem hrastu na Vatikanu v Rimu, kateri je, kakor se je na nekem njenem napisu bralo, takrat že čez 700 let star bil. V vasi Lorbes na Francozkem je pred županovo hišo velik hrast, kterega deblo okoli in okoli meri 58 čevljev; hrast ta je votel in v duplini njegovi je lepa sobica 7 čevljev dolga in široka in nad 20 čevljev visoka, stopi se va-njo skozi 4¼ č. visoke in 2¼ č. široke vrata. Na Angležkem je v grofovini Yorški 1280 let star hrast, na pokopališu v Trayfordu.

(Čbelni roj se vsede na čudno mesto.) Primerilo se je letos konec majnika v vasi pod goro „Alp“ da je nekemu čbelarju rojíl panj ravno ko je star hlapec v samih rokavih čez dvoriše šel. Matica in ž njo celi roj se mu vsede na persi. Hlapec bistro glave berž obstane in se ne gane, dokler se mu vés roj na persi ne vsede; potem pokliče, naj mu dajo prazen (slamnat) panj; ko mu ga prinesó, ga derží pred obrazom na persi; roj gré va-nj — in ne ena čbela ni umnega hlapca pičila.

Poljodelstvo in kemija.

Človek ne more živeti brez zraka, pa tudi ne brez persti, ki mu redé rastline, ki služijo v živež njemu in njegovim živalim. Torej je tudi tam, kjer je zemlja slaba, le malo ljudi, kjer pa je dobra, jih je obilo.

Pa kakor povsod se tudi v nerodovitnih krajih ljudje čedalje bolj množijo. Če hočejo tedaj vsi živeti, morajo biti tudi zemeljski pridelki obilniši. Skerbimo tedaj, da nam bo zemlja kar največ dobička dajala!

Tudi naš narod ne prideluje toliko, kolikor povžije; pa tega ni vzrok samo slaba zemlja, ampak naši ljudje sejejo kakor so vidili sejati očeta in se deržijo skerbno starega, ne poprimši se boljšega, ne poskušaje drugačnega. Sejejo, in prepusté žetev previdnosti Božji, češ, da je le zernje v zemlji!

Se vé da brez Božjega blagoslova ni nič na svetu; pa če nismo v stanu novih znajdb poskušati, moramo vendar vediti, kolike koristi je saj dobro znanje zemlje, katero obdelujemo. Kmetovavec mora toliko storiti, da ima pra-

vico pričakovati, ne pa le upati obilnega pridelka, se vé da če mu prizanesejo toča, suša in moča in druge nesreče, katerih ne more človek in le Bog sam odverniti.

To gotovost mu pa dajejo mnogotere vednosti, in med njimi najbolj kemija.

Ozrimo se na obertnijo, in čudili se bomo verlemu napredovanju vsled vednosti, ki se vedno bolj širijo med obertniki, kateri večidel ne tavajo več po tami, ampak hodijo po terdni, razsvitljeni poti v svoje blagostanje.

Poljodelstvo pa saj v naših krajih je deržalo se vedno še terdovratno svojega starega kopita in odtegovalo se vsakteri vednosti in zares umnemu gospodarstvu. Se vé da marsikaj uče skušnje in srečni naravni nagib, ki uči tudi slepo kuro, da najde zerno; pa koliko praznega dela, zgubljenega časa in potrošenega denarja, je bilo treba, preden so zadeli ljudje pravo! Če pa pridnega kmetovavca vodi kemija, je v stanu, z manj dnarjem in v krajšem času priti na pravo pot in izvesti gotovo: kaj bo rodilo obilen sad na njegovi zemlji, kaj ne, — kaj mora dati v gnoji ti ali uni rastlini, da bo dobro rastla in obilno rodila.

Se vé da ne mislim, da bi bil kdo v stanu z eno besedo odpraviti vse napake in začarati zlato dobo našemu poljodelstvu. Pa akoravno nimam takega namena, hočem vendar govoriti od rastlin in njih zveze z zemljo, na kateri rastejo.

Naše poljodelstvo ne bo prišlo na bolje, dokler ne bodo bolj podučeni naši kmetovavci in dokler ne bodo zadobili večjega zaupanja do kmetijskih novic, ki se nahajajo po bukvah in časnikih. Redki so slovenski kmetje, ki bi, kako kmetijsko novico bravši (pa saj tudi malokteremu pride na misel, razun molitvenih bukev še kake druge v roke vzeti!) rekli: „bomo poskusili, kaj in kako“; ampak sliši se večidel: „ta je pa bosa“; „kaj nas boste učili gospodje; še nobeden se ni iz bukev naučil kmetovati!“

Tudi jez mislim, da so redki slovenski kmetje, kateri bi bili v stanu si iz bukev nabirati kaj prida za kmetijstvo. Kdor hoče kmetijske bukve s pravim dobičkom brati, mora imeti saj najpotrebniše zapopadke od natore in njenih močí, kakoršine vednosti se zadobiti zamorejo, postavimo, v realkah.

Ker je le malo bolj podučenih ljudi, je pa tudi težko, vsem lahko razumljivo pisati, ker bi bilo treba vsak natoroznanstven zapopadek razlagati na široko in dolgo, da bi zavolj samega razlaganja ne vedil, kje nazaj, kje naprej. Pa tudi se ne dá nobena vednost vlivati z lijakom. Kako hitro se pa ne pozabi, kar le lahkomišelnó beremo!

Naj bere nepodučen človek, da obstaja naš navadni zrak iz kislica in gnjilca, — kako kmalo ne bo tega pozabil, ker misli, da je to brez pomena, in ne vé, kaj je kislec, kaj je gnjilec, in ktere so lastnosti teh pervin. Kdor pa vé, koliko truda je bilo treba, to zmes iznajti, in kdor previdi, da bi ne bilo mogoče, ne živalim ne rastlinam živeti, ako bi ne bilo teh stvari (gazov) v zraku, ali če bi bili v drugačni razmeri, ta bo sodil vse to drugač.

Povej še tolikokrat kmetu brez natoroznanstvenih vednost, iz katerih pervin je zložena zemlja, ki jo obdeluje, — ktere soli mora dati v gnoji ti ali uni rastlini, da bo obilno rodila, — nič ne bo razumel. Torej je pač verjetno, da pisati od poljodelstva, malo pomaga kmetom. Kaj hasne, da „Novice“ tako pridno donasajo vse novejšje kmetijske skušnje, če pa kmetje se posmehujejo zaničljivo, da bukve razkladajo kmetijske reči!

Še ena je, ki tlači naše poljodelstvo!

Kmetje niso dosti podučeni, to je res, pa tudi ne morejo delati skušinj, ker nimajo ne dnarja, ne časa, ne svetá zato. Izobraženih in bogatih posestnikov pa tudi nimamo dosti, ki bi imeli zadosti kemijskih vednost. Ti le so v stanu poskušati, kar najde kemija novega.

Na Angležkem zemlja ni tako na drobno razdeljena, kakor pri nas, in zatega voljo je tam poljodelstvo na tako visoki stopnji popolnosti, na katero ga gotovo niso pov-

zdignili revni in nevedni kmetje, ampak bogati in izobraženi posestniki. Naj več so francozki in nemški učeni možje pripomogli k veselemu razvitju poljodolske teorije; pa zavolj pomanjkanja bogatih in izobraženih posestnikov niso mogli tega poskušati djansko, kar so najdlí teoretično. S francoskimi in nemškimi znajdbami so obogateli angležki posestniki, katerih djanja zdaj v izgled stavimo našim kmetovavcom.

Preden se bo razširil tudi med male kmete blagor, kterege deliti poljodelstvu je kemija izvoljena, mora ona poprej si pridobiti premožnih posestnikov, ker le s temi se dá govoriti o rečeh še negotovih. Se vé da kemija tudi ne bo delala čudežev, kakor mislijo nekteri prenapetno. Eden taticih reče kmetu: „Vprihodnje kmetje ne boste imeli toliko dela z vožnjo gnoja na njivo, ker boste lahko v enem žepu nesli umetno napravljeni gnoj za celo njivo.“ „Kako pa! — ga zaverne kmet, — v drugem žepu pa pridelk domú; kaj ne?“

(Dalje sledí.)

O cerkvenem petji in orgljanji po deželi.

Spisal Kamilo Mašek.

(Dalje.)

Dospeli smo do družega poglavja, v katerem razložiti hočemo znotranjo napravo orgel in kako orglar majhne popake sam popravljati more. Preden začnem o tem govoriti, se mi pa ne zdi nepotrebno, nektore besede od zgodovine orgel govoriti.

Orgle niso bile najdene v tej podobi kakor so zdaj; še le počasi so se vzdignile na stopnjo popolnomasti, na kateri zdaj stojé.

Perva podoba orgel bila je pastirska pišalka (Panpfeife, syrinx). Ta pišalka je zložena iz več mednih ali lesenih pišal, kakor jo najstarejši pisatelji popisujejo; — tudi iz terstja so jo narejali in sicer iz več cevki, ktere so različne dolgosti in od spod dobro zamašene, od zgor pa se piše v njo, da piska. Ta pišalka se še zdaj nahaja pri ciganih in družih umetnih samoukih.

Ker se pa glava in roke preveč spehajo pri ti pišalki, so najdlí ustničarke (Labialpfeifen), in postavili jih na majhno skrinjico, v ktere so skozi cevko (Windkanal) pihali, ktera je bila peljana v skrinjo. Tiste pišalke, ktere so hotli, da niso pele, so zatisnili s perstmi ali loparčki (zdaj Spielventil). Ker je bilo pa še težko igrati na take pišali, so najdlí vzdigala (taste) in s temi zvezane abstrakte, in tako so pomnožili število pišalk.

Ko je bilo pa več pišalk, ni več človeška sapa zdala, so najdlí dudo ali gajdo (Dudelsack), ktero je eno najstarejših muzikalnih orodij jutrovih dežel.

Človeški duh ne praznuje; vedno naprej iti je njegov posel. Naredil je tedaj nekdo večjo versto pišalk, kterim je sapa z ročnim mehóm dajal, enakim našemu pihavniku.

Na ta način sapa narejati ni bilo ne le okorno, tudi glasovi niso bili vedno enaki, ker zdaj je bolj zdaj manj sapa v pišalko prišlo, zato so najdlí pozneje tako imenovane orgle na sopar ali hlap (Wasserorgel), in pozneje k enim orglam dva mehova, da se vlečeta ali na nji stopa. Narejali so pa za te orgle na sopar sapa iz vodene soparice. Ta znajdba spada v prve stoletja po Kristusu; zato bi se utegnulo reči, da je sv. Cecilija, ktera je v sredi 3. stoletja živela, na take orgle igrala in z njimi svojega ženina Valerijana spreobrnila, — zato pa tudi ni preveč rečeno, ako terdimo, da je bila moč soparja ali hlapa že našim starodavnim prednikom znana.

V sredi 7. stoletja so imeli skoraj v vseh angležkih cerkvah že orgle z navadnimi mehovi. Konec 9. stoletja so Nizozemci in Saksonci jih tako zboljšali, da so bile v vse cerkve vpeljane, in nemške orglarje in organiste so hotli na Laško imeti. Na povelje Ludevika pobožnega so naredili v Ahenu 800 let po Kristusu orgle, ktere so bile nek prve

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 20. junija 1857.

Dober svèt takim, katerim je toča polje poško-
dovala.Po spisu direktorja Walz-a v Hohenheimskem časniku.
(Dalje.)

Kadar je toča polje potokla in gospodar ne vé prav: ali bi pobito žito pokosil in namesto njega kaj drugega sejal, ali pa vse pustil in čakal kaj bo, takrat naj prevdari tole:

- 1) ali je njiva dovelj rodovitna, da mora pobito žito iznova pognati, kar se vidi že v malo dneh?
- 2) ali ni žito že previsoko zrastlelo in zemljo zatega voljo že izpilo, da ne more močno več poganjati?
- 3) koliko žita je pobitega in kako, in kolikšen pridelk se more še pričakovati?
- 4) koliko centov klaje bi se utegnulo dobiti, ako bi se dalo žito pokositi, in koliko žita bi se pridelalo, če bi se žito pustilo?
- 5) kaj utegne več dobička vreči: ali pušeno žito ali pa pokošeno za klajo s tistim vred, kar se bo še obrastlo?

Kadar je toča polje pobila malo pred preden je žito cvélo ali ravno takrat kadar je cvelo, se le pri jarem ječmenu splača od toče razklesteno pokositi, vse drugo pa pustiti, da se iznova obraste; sicer pa je bolje podorati in kaj drugega sejati.

Če pa je toča polje pobila, ko je žito že odevélo, takrat naj gospodar natanko ogleda: ali je klasje razbitih bilk v zemljo zatepeno, ali pa morebiti le nad zemljo leži in se po bilki še s korenino vkupaj derži, čeravno je morebiti bilka na več krajih razbita. Ako vidi to poslednje, naj pustí polje pri miru, če tudi nobena bilka ne stoji več pokonci; prepričal se bo kmali, da žito ne bo vsahnilo in da sok, čeravno ne tako kakor pri zdravem žitu, se bo vendar še iz korenine v klasje stekal, klasje bo zernje napolnilo, če tudi manj in bolj počasi, in srednji pridelk mu bo vendar še ostal. Ako pa je vse v zemljo zatepeno, takrat ni nič prida več pričakovati; če je še čas kaj drugega sejati, naj se od toče pobito podorje in kaj drugega seje; podorano bo dober gnoj drugemu sadežu.

To veljá sploh od žit. Vsako žito pa ima še posebej kake posebnosti, in od teh bomo kaj več povedali.

Če toča potolče pšenico.

Če toča bije sred majnika ali vélikega travna in je pšenica še le čevelj visoka, je osnova prihodnjega klasú še globoko pod zemljo. Ako stoji pšenica prav lepo, sem že vidil, če je bila na rodovitnem svetu 2 pavca nad zemljo za klajo požeta, se je vendar še ob ževti pridelalo 10 do 11 vagánov.

Če je tedaj tako zgodaj toča bila in je polomila še celó kratke bilke, ne morejo te več pognati; cela rastlina hira in stranski odrasliki začnejo kliti. Takrat je gotovo pametno, pšenico pod ulomljeno bilko požeti ali pokositi; to ne overa, da bi pšenica ne mogla iznova kliti in novega klasja narejati.

Če pa je klasje v bilkah že čez 4 do 5 pavcov nad zemljo, se more le še nad njimi pšenica požeti; ako so namreč bilke, nad klasjem ulomljene, v klasji ali pod njim, ne

bo klasje več rastlo, in tedaj je treba pšenico pri tleh požeti, da iznova požene.

Je pa toča pšenico ravno pred pobila, preden so se imeli klasički iz tulca (listne nožnice) prikazati, nikar ne obupaj, da bi nič ne pridelal — pusti tedaj, da se žito iznova obraste; zernje bo sicer ložje, pa ga bo vendar še dosti.

Če je toča pred cvetjem bilko spodej pod klasjem enkrat ali večkrat ulomila, ne upaj nobenega pridelka več, tedaj žito pokosi in daj, da bo iznova pognalo.

So bile bilke že poldrug čevelj visoke, kadar je toča bila, pokosi jih pod klasjem, in če je zemlja močna, boš pridelal še 3četerť celega pridelka; če se klasički že iz tulcov hočejo prikazati in je takrat toča bila, boš pridelal pa na to vižo še polovico.

Po cvetji ne poganja pšenica več, — če pa se klasje le enmalo še po bilki s korenino vkup derži, se bo pa v izcvetnih mekinah še zerno naredilo; če se bolj derže korenin, toliko bolje je. Po cvetji bi jez le takrat svetoval pšenico podorati, kadar je vse žito v zamočeno zemljo zatepeno. Vidil sem pšenice, po cvetji potolčene, še 5 do 6 vagánov pridelati, kjer bi je bili 8 do 9 vag. pridelali, če bi ne bilo toče bilo, — le zernje je bilo lože. Bolj ko je bila žetev blizo kadar je toča pobila, bolj se je napolnilo zernje, — le kadar je toča že suho slamo poklestila in večji del klasja odbila, takrat ni več misliti, da bi se zernje še kaj popravilo. (Dal. sl.)

Poljodelstvo in kemija.

(Dalje.)

Kar nas uči kemija od rastlinskega življenja in kar je podlaga vsakterega poljodelskega djanja, od tega hočemo najpoprej govoriti.

Kmetovavec mora vediti, kaj mora dajati rastlini z gnojem v zemljo, da bo dobro rastla. Zato mora vediti, kaj rastlina iz zemlje v-se serka. To pa izvé, ako vé, iz katerih pervin je zložena zemlja, iz katerih zrak, in iz katerih rastlina, ki se od njih živi.

Vsled trudapolnih in natanjčnejših preiskav je gotovo, da rastlina vse stvari le od drugod dobiva, da nič sama ne vstvarja, ampak da sprejeto blago le prenareja; tedaj je vera na čudapolno rastlinsko moč že precej upadla, akoravno je bilo treba dolgo časa se uperati zoper njo.

Vsak vé, da dervá skoraj popolnoma zgoré, ki smo jih naložili v peč in da ostane le malo pepéla. Kam nek je prešel sožgani del derv? Ali se je v nič spremenil? To ne, ampak pervine, iz katerih obstoji skoraj vsa rastlina, so zbežale v zrak v podobi mnogoverstnih puhov, ki jih imenujemo gaze. Pepéla je vselaj le malo; pri enih rastlinah nekoliko več, pri enih manj. Cent hrastovega lesa dá le poltretji fant pepéla. Vsak tobakar vé, da ima tobak kaj véliko pepéla. Rastlina je zložena tedaj večidel le iz stvari, ktere lahko zgoré. Te stvari so pa sestavljene iz ogeljca, kiselca, vodenca in gnjlca v mnogoverstnih razmerah.

Preden pa odgovorimo na vprašanje: odkod pridejo te pervine v rastlino, moramo poprej ob kratkem omeniti, kako se živi rastlina.

Vsaka rastlina obstaja iz prav majhnih mehurčkov, ktere imenujemo celice. Njih kožice obstajajo iz unih štirih pervin večidel. Kar je pa po mehurčkih, je pa različno po starosti celični, po rastlini, iz ktere smo vzeli celico, in po kraji na rastlini, kjer je bila celica. V starih celicah, ki rastlini niso več za rabo, je sterjeni celični sok in pa zrak; v nekterih celicah so zelene stvarice, ki listje zelenijo. V nekterih je močec v podobi majhnih kroglic, kakor na priliko v podzemeljcah; v mladih celicah je pa neka vodena tekočina — celični sok — v katerem je pač mnogoterih stvari spravljenih, kakor: sladkor, gumi, kisline, soli in barvila, to je, stvari, ktere vzrokujejo mnogotere rastlinske barve. Dobijo se pa tudi beljaku podobne stvari, ki imajo same v sebi malo gnjljica; vsi drugi rastlinski sestavki pa obstajajo le iz kislica, vodenca in ogeljca.

Kako si vendar rastlina vsega tega dobiva? Skušnje učé, da tanki končiki koreninice nimajo nikakoršnih luknjic enacih živalskim ustam, skoz ktere bi rastline, kakor žival, živež v-se jemale, ampak ti končiki so sestavljeni tudi iz celic, ki pa niso luknjaste. Te celice serkajo v-se vodo z vsem, kar je v nji stopljenega; kar pa ni stopljenega, ne more skoz zaperte vrata v celico. Tako stopa sok iz celice v celico na vse kraje rastlinskega trupla.

Razun po ti poti pa dobivajo rastline živeža tudi iz zraka, in včasih skorej samo le iz zraka. Posebno listje ima veliko majhnih luknjic, skoz ktere gazi lahko iz rastline in v rastlino hodijo.

To vse so učile mnogoverstne preiskave, in reči smemo, da rastlina vse, kar ima, od zunaj dobiva, in da to, česar je prejela, le mnogoverstno spreminja.

Pervin, ktere pri sožigu spuhijo v zrak, namreč: ogeljca, kislica, vodenca in gnjljica si preskerbuje rastlina lahko iz zraka. Skoraj cela rastlina pa obstaja iz teh delov. Po tem takem bi živela rastlina le od samega zraka?! To bi bilo pa vendar čudno! Nobeden izmed nas ne more živeti le od zraka, in zato se trudimo noč in dan za kosce kruha. Rastlina bi bila pa v stanu, le od zraka živeti, kaj? — Res je vnelo to hud preprič; eni niso mogli verjeti, da bi gnoj bil brez prida za naše sadeže, — eni so pa hotli oprostiti rastlino zemeljske zveze in spremeniti jo v stvar, ktera živi le od sape (zraka).

Čemu bi bil tedaj gnoj? Čemu tedaj skerbi kmetovavca tako zeló, ako začne pomanjkovati gnoja pri setvi? Gnojiti njivo bi bilo tedaj prazno delo? — Že od nekdanj verjamejo ljudje, da zemlja daje rastlinam živež. Skušnja tudi učí, da po polji, na vertih in v gojzlih rastline raje rastejo, kakor na pustih neobdelanih zemlji, — da tedaj gniječe rastlinske in živalske stvari pod zemljo spravljene nje rodovitnost povišujejo, in da je rodovitna zemlja bolj črna, kakor nerodovitna. Ta črna barva izvira od že na pol sognjiti rastlinskih in živalskih stvari; tako gnijenje pa ni drugzega kakor počasen sožig. Vodenec in kislic namreč spuhita v zrak, in le ogeljc sam ostane v zemlji, ki dela jo černo.

Rodovitna zemlja pa zgubi svojo černo barvo, če jo žgemo, ker tū zgorí ogeljc, in perst dobí spet svojo navadno rujavo barvo. Tako se lahko prepričamo večje ali manje rodovitnosti zemlje. Tudi vé vsak, da črna perst leži na verhu, in da je globokeje le rujava.

Da je črna perst rodovitna, da ona pospešuje rastlinsko rast, vé vsak vertnar dobro, ki si je rad kupuje, če je sam nima. To vé tudi kmetovavec, kteri iz njiv, ki jih je prodal železnici, skerbno pobira zgornjo perst in jo vozi na bližnje njive. Tudi skerbi vsak umen gojzdnar, da več listja sognjije na mestu, ker odpravljati ga vsega, bi se reklo, jemati drevesom potrebni živež.

Pri bolj natančni kemijski preiskavi se najde, da črna perst se ne stopí v vodi, in da tedaj rastline je ne morejo naravnost v se serkati. Če pa pride zraven kaj amonjaka ali kakega drugega lužnika (alkalija), se pa ona stopí v rujavo tekočino, ki je zveza perstne kisline (Humussäure)

z unimi lužniki (alkalii), in te zemeljskokisle soli so po mislih tistih, ki verujejo v rodovitnost gnoja, najpoglavitniši živež vseh rastlin.

Tisti, ki ne verujejo v potrebnost gnoja, pa pravijo, da one ne morejo biti živež rastlin, ker v korenincah se ne nahaja nikakoršine zemeljske kisline. Tedaj se je mogla že na poti skoz celične mrenice razkrojiti. Tudi — pravijo — učí skušnja, da je mogoče izrediti rastline v samem pesku, v stolčeni steklenici ali v samem ceglju itd., v kterih stvareh ni nikakoršnih stopljivih stvari. — V poterjenje svojih misel pravijo tudi še sledeče: Vsako leto vozimo sena in otave iz travnikov in senožet, akoravno morebiti nikoli nismo gnojili in tedaj nikoli travnikom za vzeto blago kaj povernili. Po gojzlih se množí vedno dobra perst, ki se dela iz gniječega odpadlega listja, in akoravno drevesom nismo nikoli gnojili in tako nikakoršnih sožigljivih stvari dajali, ktere bi koreninice v-se serkale, se les vendar vedno množí. Od kod tedaj dobiva drevje ogeljca, kislica, vodenca in gnjljica? Tū ne ostane drugzega, kakor poterjiti, da jih dobiva iz zraka, da rastline tedaj od zraka živijo!

Živina se pase po planinah. Akoravno ne vračujemo zemlji nič za popašeno travo, vendar dobivamo leto za letom zmiraj voliko masla, mleka in mesa od ondot.

Da rastline večidel od zraka živijo, nam poterdi tudi zemeljska zgodovina. Rastline, ki so bile naše mlade zemlje prvi zeleni kinč, niso dobile gotovo nikakoršnih organskih stvari v persti, od kterih bi se bile redile, ker poprej še niso živele ne živali ne rastline. Tedaj so gotovo perve rastline iz zraka mogle dobivati gradiva za zidanje svojih sožigljivih delov. In res bilo je že od nekdanj v zraku toliko kiselca, gnjljica, vodenca in ogeljca v zvezah ogeljne kisline vodenega hlapa in amonjaka, da bi bilo živelo se lahko od njih še večje število rastlin.

Tako modrujejo ti ljudje.

(Dalje sledí.)

Ozir po svetu.

Zgodovinske čertice o Marija-Celji.

Ker so „Novice“ unidan omenile, da se letošnje leto obhaja 700letna obletnica Marija-Celjske božje poti, naj bravecem oznanijo še te-le čertice od prvega začetka vesvoljno znane romarske cerkve. Kdor pa želí kaj več zvediti o tem, naj si preskerbi knjigo, ktero bode kmalo izdal čast. gosp. P. Jakob Pauer, Superior v Marija-Celji.

Na gornjem Štírskem blizu mesta Murava stoji benediktinarski samostan Šent-Lambert, kteri je med vsemi samostani reda sv. Benedikta na Štírskem najstarejši; sozidal ga je Markvard vojvoda koroški v letu 1066. Prvi opát mu je bil Hartman, kterege je Markvardov sin Enrik iz poknežene opatije sv. Blaža v sedanjem Badenskem poklical v Šent-Lambert. Luč svetega evāgelija tačas še ni sijala po vseh naših krajih; ravno na gornjem Štírskem jih je še mnogo spalo v temi gerdega malikovavstva. Opati Št. Lambertski so si iskreno prizadevali po svoji moči razširjati keršanstvo. Sedmi opat imenovanega samostana Oton I. pošlje leta 1157 (tedaj pred 700 leti) enega svojih menihov keršansko vero oznanovat v te kraje. On nese sabo leseno podobo device Matere božje brez madeža spočete in si naredí majhno leseno kapelico na tem mestu, kjer je dandanašnji slavna Božja pot Marija-Celj. V 14. stoletji se je obljubil ogerski kralj Ludevík v Marija-Celj na Božjo pot, in je sozidal cerkev čez ono majhno kapelico, ktero je prvi menih ondi postavil. Ta kapelica sedaj ni več lesena, ampak zidana in v njenem altari je podoba Matere Božje. To se je godilo pod opatom Petrom Leobenskim, ki je umerl leta 1376. Sedanja krasna cerkev je pa zidal slavni opat Pierin, 300 let pozneje, v letu 1663.

Ravno letos je tedaj sedem sto let, odkar je ta Božja pot odprta, kamor ne popotvajo samo preprosti ljudje si tam dušnega in telesnega blagoslova izprosit, temuč po-

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 24. junija 1857.

Dober svèt takim, kterim je toča polje poško- dovala.

Po spisu direktorja Walz-a v Hohenheimskem časniku.

(Dalje.)

Ce toča reš pobije.

Rež se raji obraste kakor pšenica in poganja, čeravno ne dosti, dokler ne odcvetè. Od reži, ktero je toča 23. majnika v polnem klasji pobila, sem nakosil še polovico tega, kolikor bi se je bilo pridelalo, če bi ne bilo toče bilo. Če k ti polovici zernja še prištejemo pokošeno slamo, ktera je v tem stanji za košnjo zmiraj toliko vredna kakor ovsena slama, bi se utegnila cela škoda le k večem na četertinko vsega ceniti.

Ako se rež, preden pride klas iz tulca, nad njim ulomi, se klas ne prikaže več tako lepo kakor pri pšenici, klas obvisi na ulomljenem mestu in hira; zatega voljo se v takih okolišinah rež pred pokositi smé kakor pšenica, in to že tudi zavoljo tega, ker se bolje obraste kot pšenica. Z novimi reženimi poganjki je pa tako kakor z jaro režjo.

Ce toča rež pobije kadar cvetè, ni od ulomljenega klasja nič več pričakovati; pognala bi pa takrat na novo tudi premalo, tedaj naj se njiva preorje, ker je še čas za drugo setev.

Ce je rež že odcvetela, se zernje vendar še naredi, akoravno so bilke ulomljene, če le klasi in bilke niso v zemljo zatepeni in se dajo z roko še vzdigniti; takrat naj se rež le pusti pri miru; še bo plenjala. Leta 1849 mi je zadnje dni majnika (ravno na sv. Rešnjega telesa dan) že odcvetelo rež toča tako poklestila, da je med 400 do 500 bilkami le še ena pokonci stala, vse druge so bile en čevelj nad zemljo pobite nektore celó večkrat, in vendar sem je po 5 vagánov na prostoru še pridelal, kjer bi je bil sicer, če bi ne bilo toče bilo, 8 vag. nažel. Eno leto mi je toča kakih 16 ali 18 dni pred žetvijo rež tako pobila, da nobena bilka ni več pokonci stala, in vendar mi ni bilo dosti škode, tudi zernje je bilo dobro in težko; ravno tista huda ura je pobila pa tudi pšenico, — ker je pa še 10 dni delj do žetve imela, ni bilo zernje tako jekleno.

Ce toča jari ječmen potolče.

Med vsem žitom se jari ječmen najraji obraste, pa tudi največ odraslikov požene; to dobro lastnost obderži celi čas, dokler ni odcvetel; tedaj se jari ječmen smé brez strahu pred kakor vsako drugo žito pokositi, če ga je toča pobila tudi že po cvetji. Ker klasje tudi nerado se prikaže, če so bili tulci nad klasjem ulomljeni, je tedej v takih okolišinah še bolj jari ječmen pokositi kakor pa pšenico.

Ječmen bi jez podoral le takrat, kadar bi bila toča klase in bilke popolnoma v zemljo zatepla ali pa klasje popolnoma odbila, ker takrat ni ničesa več pričakovati. Ako pa toča ni tako hudo razsajala, še tudi na ulomljenih bilkah zernje plenja, čeravno je lože memo navadnega kadar ni toče bilo.

Ce toča oves potolče.

Oves se ne obraste tako rad kakor ječmen, ker ga navadno v slabejo zemljo sejemo in zatega voljo mu manjka

moči vdrugič pognati. V močni zemlji naredi še veliko novih odraslikov, če ga je toča pobila, kadar se ni bil v latéh če pa so lati že popolnoma iz tulcov in je toča oves pobila, ko je cvetel ali še prej, takrat naj se podorje, če ni detelja spod sejana. Če pa je toča bila, ko je oves že odcvetel, se napravijo na zlomljenih bilkah vendar še lahke zernja, ako niso bile v zemljo zatepene.

(Dalje sledi.)

Imenik tistih, kterim so bile v dunajski razstavi svetinje in pohvalne pisma podeljene.

Iz Goriškega in Istrijskega.

Veliko sreberno svetinjo je dobila:

c. k. kmetijska družba v Gorici za mnogoverstne pridelke.

Pohvalne pisma sta prejela:

c. k. kmetijska družba v Gorici in gosp. Sar-doč iz Kopra za jelenski rog.

Iz Horvaškega.

Veliko sreberno svetinjo so dobili:

gosp. grof Štefan Draškovic, grajšak Božakovin-ski za žita in semena, — c. k. uređ gojzdnarski v Fužini in c. k. uređ gojzdnarski v Kutje-vem za bogato zbirko gojzdnarsko.

Malo sreberno svetinjo so prejeli:

gosp. grof Marko Bombelles grajšak v Opeki za bika, — gosp. Tverdoevič Marko Brodjanin iz Klakora za koruzo, — c. k. polkovnija Brodska za perilo in obleko.

Veliko bronasto svetinjo so prejeli:

društvo akcijsko v Reki za moko, — c. k. polkovnija Brodska in c. k. polkovnija Križe-vaška za nastojanje svoje v gojzdnarstvu, — c. k. polkovnija Brodska za perilo in obleko, — poddružnica Dolgoselska dve svetinji za národno obleko in orodje.

Malo bronasto svetinjo so dobili:

gosp. Todorovič iz Karlovca za moko, — gosp. Prašnicki iz Varaždina za žita, — gosp. Imprič iz Bregov za žita, — c. k. polkovnija Brodska za perilo in obleko, — poddružnica Varaždin-ska za národno orodje.

Pohvalne pisma so prejeli:

gosp. Pessi Josip iz Reke za različno rastlje in olje, — c. k. polkovnija Brodska in grof Cha-maré, c. k. general in grajšak za černo vino od leta 1856.

Poljodelstvo in kemija.

(Dalje.)

Kakor je viditi, se nam je klobčič zeló zamotal, ker poprej smo rekli, da gnojna perst pospešuje rastlinsko rast; zdaj pa smo slišali, da je gnoj nepotrebna stvar. In res! zavolj tega ste se zelo pričakale imenovani stranki

v pretečenem desetletji. Pa vse to pričkanje je bilo podobno nekdanji vojski slovenskih jezikoslovcov — le besede so ločili. Obe ste imele nekaj prav, pa obe ste tudi predeleč se-gale v svoji gorečnosti.

Namesto da so gnojiljubci rekli, da se redí rastlina od gnoja, naj bi bili raji rekli, da rastlinski rasti gnoj ha-sne. — Una stranka je imela tudi prav, ki je djala, da je bila prva domovina sožigljivih stvari le zrak, — da bi pa bil zavolj tega gnoj nepotrebna stvar na njivi, to je, na-sproti vsakdanjim skušnjam. Kako bi kmet debelo gledal, ako bi mu kdo rekel, da meče bob v steno, ko vozi gnoj na njivo! Namesto tedaj reči, da rastlina vès ogeljc, kislec, vo-denec in gnjilec le iz zraka jemlje, naj bi se bilo raje reklo, da je rastlina v stanu, vse te stvari le iz zra-ka dobivati, pa s tem še ni rečeno, da bi jih móгла jemati le od tod.

Ko ste obe stranki tako prišle na zlato srednjo pot, je bilo konec vsega dolzega pričkanja. —

Večidel sadimo ali sejemo sadeže le zavolj posebnih njih delov, ki so nam posebno ljubi, in ne zavolj cele rastline. Tedaj skerbimo le te posebne rastlinske dele prav do-bro izrediti, če bi tudi pri tem nje drugi deli zaostali. Ho-čemo vselej izrediti podzemeljc debelih in obilnih iz ene-ga stebila, radi bi, da bi bila repa debela in prav nam ni, če gré v cvet, — želimo, da bi delalo zelje velike glave in da bi pšenično klasje rodilo veliko in težkega zernja. Vsaka rastlina, več stolotij le zavolj kakega posebnega nje dela sejana, mora stopiti v nenaravni stan, ker drugi nje deli zaostajajo v svojem razvitju; od kodar ravno morebiti izvira bolezen podzemeljc.

Saj nam enake izgleda daje tudi živalstvo. Pri pi-tanem volu se zelo množi mast in meso zavolj obilne jedi in ker nič ne dela, pa njegova moč in gibljivost zaostajate, kosti se ne terdijo in tak vol si naj lože kosti polomi. Saj imajo tudi ljudje, ki morajo skorej od samih podzemeljc ži-veti, tudi le drobne kosti. Gos, ki jo zapremo ali še celo vtaknemo v lonec in jo s turšico pitamo in bašemo, tako odebeli in tako velike jetra dobí, da se velikokrat zavolj te-ga zaduši. Ali ni tudi tako nenaravno pitanje gosi mu-čenje živali?

Pri svojih sadežih pa bi pripravili radi ne le posebne njih lastnosti na visoko stopnjo popolnosti, ampak razširili bi jih tudi radi kamorkoli je le mogoče. Tako je primorana rastlina velikokrat rasti v persti, ki je vsa drugačna od ti-ste, v kateri je od začetka, v divjosti rastla. Divja rastlina raste vedno le tam, kjer najde vse, česar v svoje življenje potrebuje. V apnéni, kremenasti, močvirni itd. zemlji raste veliko posebnih rastlin. Mi bi pa radi, da bi rastlo na ravno tistem prostoru leto za letom — in sicer še dobro rastlo — žito, mak, lan, tabak, detelja, podzemeljce in repa, kateri sadeži gotovo v svojem naravnem, divjem stanu niso rastli v enaki persti.

Gojzdom nam pa ni treba gojiti, ker vse rastline, ki tam rastejo, so na svojem naravnem prostoru, na kte-rem najdejo vse, kar je potrebnega v njih rast. Na njive pa, kjer hočemo, da bi rastli tako različni sadeži, mora-mo voziti z gnojem take stvari, ki so tiali uni rastlini po-trebne, katerih pa perst nima v sebi, če hočemo doseči do-bro rast naših sadežev. Dozdeva se mi pa tudi, da sadež potrebuje toliko več gnoja, kolikor bolj se je že oddalil od naravnega divjega plemena, od kterege se je zmiraj bolj odločeval vsled naše sebičnosti, ki le posebne dele nje-gove posebno izrežati hoče v škodo družim. Tako je sebič-nost naša napravila iz lepe rastline nenaravno stvar, ki nam je po volji. To vidimo, na priliko, pri kuhinskih sade-žih; različne zelja, ki izvirajo vse iz enega plemena, sa-lata ali lebeda, kumare itd. potrebujejo, posebno veliko in drobnega gnoja.

(Dalje sledi.)

O cerkvenem petji in orgljanji po deželi.

Spisal Kamilo Mašek.

(Dalje.)

Poglavni deli orgel so: mehovi, sapovodi, sapohrani s pišalkami, abstrakti, vitlice (Wellen), register, taste in sled-njič omara. Ti deli niso vedno enako narejeni in tudi niso pri vsacih orglah na tistem mestu. Ravnaajo se po velikosti orgel in po prostori, kamor se hočejo orgle postaviti. Zato naj je prva skerb organista, da pregleda vse orgle, ka-košne so in kakošno lego imajo. Glasovi se tako le proiz-vodijo: najprej naj se potegne tista igra (register), kakoršne baže glasove hoče kdo imeti. Pišalke registra so vtaknjene v vžgane luknje, ktere so v sapohranu, ki je temu registru lasten. Pod vsako luknjico je koritice (kancela) po široko-sti luknje in debolosti sapohrana, ki je spodej s pousnjenim priklopcom (ventilom) zapert. Kadar se taste pritisnejo, se odpre priklopec in sapa gré iz mehov po koriticah (kance-lah) v sapohran (Windlade) in tisti glas zbudi, čigar tasta se pritisne.

Ako ne zapoje koj, ko se tasta pritisne, je znamenje, da je sestava orgel pokvarjena.

To se godí, ako pišalka ni v pravi legi ali če so ab-strakti predolgi, ali pa če sapa namesti v kancele zraven njih piše. Če pišal še poje, kadar si že perst od taste vzel, je znamenje, da se ventil ne zapira dobro, ali pa so peresa, ktere ventil gonijo, oslabele ali zarujevele. Dosti je, ako ab-strakte in vitlice le nekoliko odjenjajo. Ako taste zastajajo in orgle cvilijo, je vzrok temu, da je ali les se napel ali pa so polne prahu. Kaj je tu storiti, vsak lahko vé.

Ako se zraven glasú tudi sapa sliši, ne stoji pišalka prav v luknji, ali pa je sapovod pokvarjen. Da naj se pišalka dobro v luknjo vtakne in prevelika luknja zamaši, ni treba dalje razlagati.

Ako se dva registra odpreta, in zraven glasú, če eno tasto pritisneš, se čuje še eden, je gotovo znamenje, da je eden izmed teh dveh registrov pokvarjen. Vzemi preglašeno pišalko iz orgel in popravi jo. Težko pa je spoznati, ktera pišalka je preglašena, kadar je več registrov odprtih. Da pokvarjeno dobiš, zaperaj registre zaporedoma, dokler ne vtihne preglašena pišal, in kadar neha pokvarjena pišal peti, imaš register v pestéh, v kateri je pišal — namreč v zad-njem registru mora biti, ktero ni zaperl.

Pišalke so dvojne: namreč take, ktere že dajo glas, ako le dahne sapa v nje (Labialpfeifen) in take, ktere mo-rajó imeti jezičke iz kake medenine (Zungenpfeifen). Perve se razdeljujejo v odkrite, pokrite in napol pokrite.

Odkrite ali odperte pišalke kositerne se vbirajo z me-singastim vbiravcom, ki je navadnemu lijaku podoben in je zgoraj špičast, spodej pa širokeji in votel.

Ako hočeš da bo debelše pela, se pritisne zgornja lu-knja pišal skupaj. Ako hočeš tanjši glas, naj se leséne nekoliko odrežejo ali pa se kositerna plošica nekoliko kviško vzdigne.

Pokrite in na pol pokrite jezičnice (Labialpfeifen) so take, katerih zgornja luknja je vsa ali na pol zadelana, ali pa ima v zamašku cevko, skoz ktero zrak v njo gré. Taka pišal tanje poje, če se dalje zamašek v njo porine, in de-beljsi ali nižji glas ima, če se zamašek višje dene.

Slednjič se mi zdi potrebno opomniti, da se pišalke ne smejo po rokah valjati ali na solncu imeti, kadar se po-pravljajo, — sploh ni dobro, dalj časa se krog njih potikati, ker se zgrejejo in tanjšje, potem pa spet ohlajene debelše pojó. (Dal. sl.)

Zgodovinske reči.

Preseljevanje sarmatskih Limigantov.

Spisal Poženčan.

Med ljudstva, ki so se iz iztoka proti zapadu selile, povestniki štejejo sarmatske Limigante.

Poljodelstvo in kemija.

(Dalje.)

Nasprotne misli zavolj gnoja se daste tedaj takole zediniti:

Prav za prav ne služi sperstenjeni gnoj rastlinam v živež, pa vendar zelo pospešuje njih rast, ker on ne napravi samo kemijskih temuč tudi mnogo fizikalnih okoljšin, ki so rastlinski rasti v velik prid. Gnojna perst vleče zelo nase mokroto in jo obderžuje v sebi, — mokrota je pa neobhodno potrebna rastlinam. Razun tega pa gnojna perst tudi, kakor vse ogelju enake stvari, vsaktere gaze serka; tedaj tudi rastlinam potrebno ogeljno kislino in amonjak, in ker se gnoj vedno sperstenuje, napravlja tudi sam ogeljne kisline. Tedaj je ravno tako, kakor da bi stala rastlina v velikem hramu, kjer najde vsega v življenje potrebnega: vode, ogeljne kisline in amonjaka, iz česa si ona napravlja svoje sožigljiive dele. V zraku nakupičeni kislie vzrokuje vedno kemijsko razkrojevanje gnoja, kar že izbuja gorkoto, razun da černa perst tudi solnčne žarke bolj požira, kakor kaka drugačna. Da černe stvari solnčne žarke bolj požirajo, kakor bele, vé dobro vsak, ki se je poleti v črni obleki bolj potil, kakor v beli ali pa je čutil, da je črn slamnik bolj vroč memo belega. Gnojna perst je pa tudi kaj rahla, v kateri se razširjujejo lahko koreninice, kar ne velja od puste persti.

Povzmimo vse te njene lastnosti, in prepričali se bomo o velikem pridu, ki ga vzrokuje gnoj, akoravno ga prav za prav ne moremo imenovati živeža rastlinskega.

Da so se kemikarji prepričali, da gnoj ni prav za prav rastlinski živež, so podvergli njivo natančni preiskavi. Zvagali so gnoj, ki so ga skoz več let zvozili na-njo in tudi pridelek, ki ga je njiva vsako leto dajala. In glej, pridelek je bil veliko težji, kakor potrošeni gnoj. Se vé da je ta razloček veliko večji na dobri zemlji, kakor na pusti.

Rastlina skor vsa je zložena le iz sožigljiivih delov, tedaj jih gotovo ni iz gnoja vzela, ker smo jih veliko več pridelali, kakor smo jih v gnoji na njivo zvozili. K tem pa še pride, da so v persti ostale korenine gotovo več kislisa, vodenca, ogeljca in gnijlca dale rastlini, kakor ga je mogel dati.

Če pa rastlina ne dobiva teh delov iz gnoja, v čem pa vendar obstaja njegov prid, ktereга tajiti ne moremo?

Odslej nam bodo pa zamogli kemikarji dajati gotove odgovore od življenja rastlinskega. Kaj je gnoj? kaj je njegov prid? Zakaj nam dobre njive več let ni treba gnojiti, pusto pa moramo vsako leto z gnojem pitati?

Na te vprašanja bomo odgovorili s pravili, ktere so spoznali kemikarji za resnične.

Nesožigljiivi v pepelu ostali deli so bistveni sestavki rastlin, kar se že iz tega vidi, da so v vsakteri rastlini drugačni in v drugačni razmeri; koliki in kakšini so ti deli, je pa odvisno od zemlje, na kateri raste rastlina. Če jih ona tedaj v persti, v kateri jo silimo rasti, ne najde zadosti in ne ravno nji potrebnih, pa ne bo mogla rasti. Treba ji bo tedaj z gnojem pomagati.

Sežimo malo nazaj, da se bomo prepričali od omenjene resnice. —

Veliko vode je steklo v morje, preden so ljudje začeli paziti na pepel in se prepričali, da po rastlinskem plemenu se ravna: kakošnega in koliko pepela dobimo pri sožigu. Akoravno so delali že v starih časih iz njega potašelj, vendar niso vedili, od kod da pride pepel. Eni so pravili, da ga nareja rastlina sama, drugi pa, da ga dela ogenj pri sožigu. Še le v najnovejšem času je bolj popolna kemija spravila resnico na beli dan.

Sožigimo ktero bodi rastlino, ne bo zgorela vsa, ampak ostalo bo več ali manj pepela, ki ne zgori, ki ima lugašte (alkališke) lastnosti in je sestavljen iz mnogoterih pervin. Pa rastline nimajo vse enako veliko pepela. Cent jelovega lesa daje $\frac{4}{5}$ funta pepela, cent hrastovega lesa 2 funta

in pol, cent pšenične slame 4 funte in pol; cent suhega krompirjevca (hruševne) 15 funtov. Še celó vsi deli ene rastline nimajo enake mere pepela. Navadno ga ima največ listje in lubje. Smerekovih „žbic“ cent ima 8 funtov pepela in cent hrastovega listja 8 do 9 funtov.

Da nimajo vse rastline in vsi njih deli enake pa vsaka stanovitno mero pepela, že to kaže, da mora biti med rastlino in njenimi nesožigljiivimi deli gotova razmera, od ktere se še bolj prepričamo, če pepel različnih rastlin primerjamo. Oglejmo se le po nekoliko izgledih.

Različne rastline imajo različnih ruduinskih stvari v sebi. Po bregu morja rastejo solne zeliša, katerih pepel ima v sebi veliko sode, in nekda so napravljali skorej vso sodo le iz teh zeliš. Bukov, repni in krompirjev pepel ima posebno veliko kalija v sebi; pepel grahove slame in detelje ima veliko apna; žito, posebno pšenica, ima veliko fosfornokislega apna. Pšenično zernje nima sicer zmiraj enako veliko fosfornokislega apna v sebi, pa vendar se derži ta več ali manj med stanovitnimi mejami. Pa če ga ima premalo, je tudi zernje lahneje in ga je manj v klasji; tedaj je pšenica slabeje rastla, ker ni zadosti sebi potrebnega najdla v persti. Košeničica, lakotnik (Genista) in resje (Erica) pokrivajo čez in čez griče in hribe, kjer je kremenesta perst in kinčajo te puste pešene kraje dajaje jim prijetni pogled. Kjer je pa perst ilovčasta ali apnena, pa jih ne vidiš kar nič. Pa med njimi na kremenasti persti bi iskali zastonj petelinove glave ali turške detelje (Onobrychis sativa, Esparsette), ki raste divje le na apneni persti. Solne zeliša rastejo na bregu morja le tako deleč okrog, kakor deleč veter valove valí; drugod jih ni nikjer najti; pa deleč od morja pri solarnicah, kjer delajo iz solne vode sol, se nahajajo spet. Če bi imenovane rastline sadili v perst, v kakoršini one navadno ne rastejo, bi hirale in počasi popolnoma poginile. (Dal. sl.)

Zgodovinske reči.

Preseljevanje sarmatskih Limigantov.

Spisal Poženčan.

(Dalje.)

Pod Italijo, kamor so bili Limigantje sprejeti, je umeti italjske pokrajne (Fines Italiae), ktere so obsegale ob Avgustovih časih, po Strabonovem spričevanju, Okro (to je, Kraj ali Okraj) ali Italii okrajne planine in njih okolico, Snežnik (Albios Montes) med Krajni ali Krajci (Karni) in Japudi.

Ob Konstantinovih časih, od katerih je tu govorjenje, so po spričevanju popotnega zemljovida (Itinerarium) v letu 333 po Kr. narejenega obsegale vse kraje, ki se zdaj Krajna ali Krajnsko imenujejo. „Fines“ ali „confines Italiae“ ni nič drugega kot v latinsko prestavljeno ime Krajna, Krajnsko (tuje izrečeno Karnia). Sem kaj kakor tudi na Horvaško in v brežnate kraje okoli Celja, ob Muri in Dravi, zlasti kjer se vkupaj stekate, so se bili ubežni Limigantje naselili. Sužne Limigante so bili pa Rimljani med otočjo krivino Donave in Tise nabíli, in jih v njih deželo čez Tiso bežeče preganjali, požigali in morili. Ko preganjani tu niso zavarovani bili, preplavajo Maroš; al tudi tu so jih Rimljani preganjali in morili.

Vernimo se še nekoliko h sužnim Limigantom.

Leta 359 je cesar Konstanci s svojo vojsko na te strani Donave zapazil, da Limigantje na uni strani semtertje pohajajo. Dasiravno je hotel temu hitro v okom priti, se Limigantje niso dali prekreniti; hlinili so se, kakor bi za to pokorno dovoljenja prosili; vse drugače so govorili kot se se védli. Ko so vidili, da se cesar pripravlja z visoke lece jih prav krotko ogovoriti, in jih k pametnemu obnašanju pripraviti, je nekdo vés obdivjan svoj čevelj ob leco zagnal in zaupil: „Marha, marha!“ kar je bilo pri njih znamenje za vojsko, in za njim je cela derhal potegnila. Še danda-

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 1. julija 1857.

Kaj je toča, nje vzrok in kako se pred njo varovati?

A. Slana, naturni prikazek.

Kader zima hudo zareži, so okna naših prebivljivih hiš s krasnimi ledénimi zvetlicami prepete; na vejah drevés vidimo vse polno ledénih iglic; brada in lasé možakov so taki, kakor da bi jih bil sneg pobelil — te in enake prikazni imenujemo srež ali ivje, ki so takrat naj hujši, kader se po silnem mrazu k boljemu in toplejemu vremenu obračati jame.

Pa tudi spomladi in v jeseni, ja še celó tudi poleti se po visokih gorah, kader je narava že v svoji krasoti in s cvetjem prepeta, toplota tako zniža, da se v jutrih drevno listje in cvetje, kakor da bi ga bile snežene muhe obletele, kerči, premre, potem zvane. Takrat pravimo, slana je listje in cvetje posmodila. Slana je pa dvojna, namreč jesenska in spomladanska, potem kakor nastopi ali že pozno spomladi, kakor, postavim letos, ki je v več krajih ljudem na sočivji, krompirji itd. veliko škodo napravila, ali pa še zgodej v jeseni.

B. Nasledki slane.

Tega, da vse rastline ne potrebujejo za svojo rast enake gorkote, se spomladi lahko vsak človek sam prepriča, če mu je le narava nekoliko znana; cingeljčki se prikažejo že spod snega v svojem krasnem cvetju, bezeg poganja svoje popke in perjiče, ko se oreh ali pa hrast še ne kreneta, da bi jela rasti; — mecesen poganja svoje nježno zeléne iglice, ko bukev še vedno gola medli; — ravno tako vidimo v jeseni, ko vročina ponehuje, rastline eno za drugo konec jemati; orehu odpade listje pred, kakor jablani ali hruški; astre pa in georgine lepotičijo naj dalje naše verte in cvetó, dokler jih nemila slana ne popali.

Pa ne samo življenje rastlin, ampak tudi njih posamezni deli so na odločeno mero toplote navezani; tako se ravna čas cvetja natanko po vremenu, nastopi spomladi zgodaj, toplo vreme, bo žito in drevje gotovo tudi poprej cveló in dozorelo — veliko zeliš južnih krajev, čeravno spešno rastejo, pri nas malo kadaj cvetó, tem menj pa sad donesó, kakor n. pr. smokva, mandelj in veliko drugih.

Če huda slana nastopi, popali rastline al do čistega, ali pa cvetje tako posmodí, da ne donese sadú, kar se žalibog na ajdi kaj rado pripetí, in ubogimu kmetiču naj bolji kósec kruha pojé. Potem takem potrebujejo razne rastline za svojo rast tudi razne toplote. Orehe, fižol, buče, turšico, ajdo itd. vzame srednji mraz, kateri pa sadju in drugim poljskim sadežem ne škodje. Kje vzrok rastlin te različnosti tičí, da mraz enim rastlinam bolj od drugih škoduje, ne moremo natanko povedati, in rečemo, da je tega kakor v tisuč drugih rečéh v božjim vladanji iskati, ki se v neizmernih različnostih po širokem in dolgem naznanuje.

Po raznih skušnjah, ki so se že dostikrat poterdile, zvemo, da se od mraza premerle ali pozebene rastline in živali dajo zopet oživiti, posebno ako se počasi v tisto toploto, ki je za njih življenje odločena, spravijo. Premerli ljudje in živali se morajo v merzli vodi in merzlem zraku otajati, in kakor smo že rekli, prav počasi v poprejšno gorkoto spraviti, če se hočejo spet k življenji obuditi. Po slani

premerle in ozebene rastline škropí vertnar z merzlo vodo in kolikor more, jih v senco spravi, če jih hoče zmerzline oprostiti. Če se zmerznjene stvari naglo sogrejejo, gotovo konec vzamejo.

C. Uzrok slane.

Poveršina zemlje in nji bližnji zrakosklad dobivata gorkoto po sončnih žarkih, kateri se naravnost na zemljo spuščajo in ju ogrevajo. Če dalje sonce na zemljo seje, in svoje žarke bolj navpik na njo spuša, tem veči gorkoto napravi; zato je pa tudi v južnih deželah, na Laškim in Spanjskem bolj gorko, kakor v severnih, in tudi v teh je toplejše na proti jugu visečih nadolih, kakor v unih, ki so proti izhodu in severju obrnjene.

Nasproti temu se prepričamo, da je vedno bolj merzlo, kolikor na višji gore stopamo; na visocih planinah leži sneg pozimi in poleti, in ljudje, kateri se v balonih nakviško spuščajo, pripovedujejo, da, če višje v zrak dospevajo, veči merzlo občutijo in pravijo, da je visoko podnebje strašno merzlo (naj menj 40 stopinj R.), kakoršno se v naj višjih severnih krajih Špicbergov in v Grenlandii nahaja, kjer se sonce po cele 3 mesce ne prikaže.

Poljodelstvo in kemija.

(Dalje.)

Iz tega vidimo, da je tesna zveza med rastlino in rudninskimi sestavki njenega pepéla. Kakor požirata kokoš in golob kamenčke, da imata iz česa napravljati jajčnih lupin; kakor človek nevedoma poželi v svojih jedilih solí, ki je potrebna za napravo prebavne tekočine v želodcu in žolcu; kakor pojemo v vsacem koscu kruha in mesa fosfornokislega apna, ki je potrebno za napravo kosti, terdne podlage za operanje mečjih delov našega trupla: ravno tako potrebuje rastlina posebnih rudninskih stvari, ki so ji potrebne za izobraženje njenih organov in sokov. Zavolj tega je pa odvisna rastlina od tál. Če nima perst tega v sebi, kar rastlina potrebuje, ne bo nič z njeno rastjo, ko bi bile tudi vse druge okoljšine najbolj pripravne za-njo. Če hočemo tedaj na svojem polji saditi mnogoverstne rastline, katerih vsaka potrebuje posebnih rudninskih stvari, moramo jim dovažvati persti, če jih sama nima zadosti. Gnojiti moramo tedaj.

Vsa rastlinska reja in tedaj prva naloga poljodelstva se versti krog sledečih vprašanj: Kteri so rudninski sestavki rastlin obče in vsakega plemena posebej? Ktere teh stvari je zadosti v naši zemlji in katerih ne? Od kod in v kateri podobi zamoremo dobivati z naj manjšimi stroški stvari, katerih njiva potrebuje?

Preiskavali so pepél različnih rastlin in najdlí v njih kaj različnih sestavkov. V vsacem pepélu se nahaja kalia, natrona, magnezije, kremenine kisline, žvepljene kisline, fosforne kisline in klorkalcija. Razun teh pa še kake cemperce ilovce, železnega in manganovega okisanca, ki so vendar brez pomena. Važni sestavek morskih rastlin je tudi jod.

Velikokrat so že skušali izrediti rastline v persti, ki ni imela nobenega imenovanih delov v sebi, ali pa le enega. Sadili so, postavim, krešo, ki se posebno lahko izrediti dá, v čistí žvepljeni ali v ogeljni prah v čisto kremineno ali

apneno perst. Rastlina je pognala sicer in tudi nekaj časa rastla, pa preden je prišla v cvet, je poginila. Če so ji pa vsih zgorej imenovanih stvari dali, je rodila sad.

Kaj bi imele opraviti rudninske stvari pri rastlinskem življenju, ne vémo prav, pa znano nam je vendar, da je kremenina kislina v celičnih mrenicah, ktere ona bolj trdne dela. Alkalijske večidel sklenjene z rastlinskimi kisljinami so v celičnem soku v podobi stopljivih soli. V grojzdi je vinskokislj kali, v kislica je deteljnokislj apno. Po semen se večidel nahaja fosfornokislj apna. Akoravno je teža teh rudninskih stvari memo teže cele rastline skoraj nič, vendar ona ne zamore brez njih živeti. Naši gosti sejani sadeži jih vendar njivi ob eni sami setvi veliko vzamejo. Če bi tedaj na eni njivi vedno ravno tisto stvar sejali, bi zgornja perst njive počasi vse te stvari zgubila; tedaj bi naš sadež zmiraj slabej rastle in nazadnje bi ne hotel celó nič več rasti. Pšenica vzame 4 oralom 357 funtov rudninskih stvari in med tem 112 funtov fosfornokislj soli.

Pepél nam pové, kaj mora imeti njiva v sebi, če hočemo upati obilnega pridelka od te ali une rastline; potem pa moramo njivo prašati, al ima tega kaj ali nič.

Naša ljuba mati zemlja je pa, kar to reč zadeva, po različnih krajih kaj različna. Veliko srečnih krajev je, kjer ljudje sejejo, pa nikoli ne gnojé, kjer tedej zemlja nič oddanega nazaj ne dobíva razun, kar ji voda donáša. Tam mora tedaj vsega rastlinom potrebnega biti obilo v persti. Humboldt pripoveduje, da Mehikanska zemlja daje, se vé da v bolj pripravnem podnebju, kakor pri nas, 200—600torni pridelek, akoravno nobenemu ne pride na misel, da bi jo gnojil. Kako revni so naši kraji memo unih! Žalostno je po močvirjih in suhih pušavah brez studencov, pa tudi Evropejci se ne moremo hvaliti, da bi ne bila narava nam skopa mati. Če jo silimo roditi, nam dajé vsakdanji kruh, drugače ne. Brez truda ne dobimo nič od nje; torej se vkvarjamo in mislimo, kako bi jo zvilj in prisilili, da bi nam saj malo dobička privošila. Je tedaj čuda, da so Evropejci najbolj prebrisani ljudje, katerih zemlja ni predobra, pa tudi preslaba ne, kar bi tudi omiko ljudsko zadrževalo?

(Dalje sledí.)

Zgodovinske reči.

Preseljevanje sarmatskih Limigantov.

Spisal Poženčan.

(Konec.)

3) Tretje preseljevanje je bilo okoli leta 568 po Kr. Ob tem so na današnje gornje Ogersko se vsi do zadnjega iz svojih nekdanjih dežel preselili. Vzrok tega preseljevanja je bilo to: Temeškim Slovincem so bili na Sedmograškem od Atilovih časov sosedje Gepidje, na Panonskem pa Longobardi.

Ko so pa sred šestega stoletja te ljudstva med seboj se vojskovali in ko so bili verh tega še Antje okoli 534 po Kr. Slovence napadli, da ti svoje ondotne domovine niso več varne spoznali, nasproti so bile pa dežele med Donavo, Moravo in Grano od Longobardov, nekdanjega Kvadam naklonjenega ljudstva, zapušene, so torej Slovenci sklenili v nje iti, in si v njih varnih selišč napraviti. Antje so bili sicer s Slovenci enega zaroda, da so bili pa vendar Slovence napadli, je bilo zato, ker so bili Antje od novih dohajavcov, od Burgarov vznemirjeni, da so tako eden drugega naprej rili.

Ob tretjem preseljevanju ni bilo z novega Limigantov na Štajarsko, Krajsko in Horvaško.

Pervo in drugo preseljevanje Limigantov je za naše Slovensko posebno važno, in nam marsikaj razjasni. Ko povestnica pové, da so se Limigantje ob prvem in drugem preseljevanju selili na Krajsko, Štajarsko ali Podravje h gradu Martena in Horvaško, pa ne pravi, da še pred tod nobenih Slovincov ni bilo. Ako se po povestnici derži-

mo sledú Henetov ali Vindov, zapazimo, da so le-ti že več sto let pred Limiganti tukaj bivali, in bili slovenskega rodú. Nekteri povestniški preiskovavci menijo, da so bili Vlahi ali Balohi (Gali) okoli leta 350—336 pred Kr. nekoliko prvotnih stanovavcov naših krajev, t. j. nekaj Henetov ali Vindov pokončali, druge pa za tatranske gore pregnali, tako da jih ni bilo po današnjem Koroškem, Štajarskem in Krajskem nič več ostalo.

Da jih je bilo veliko pokončanih, dosti tudi pregnanih, je verjeti, popolnoma pa jih zatreti, bi ne bilo lahko mogoče. Zavetje so jim delali tabri, stermine, tukave, samotni kr-ji, berlogi, gojzde, zraven pa, kjer niso bili od presile sovražnikov napadeni, so se branili. Vlahi ali Balohi skordiškega pokolenja so se bili uselili doli ob Donavi, v spodnjih krajih Drave in Save nekako ondot, koder so bili pozneje Limigantje razposeljeni, in so si bili nekoliko Vindov podvergli.

Da kak narod ni kmalo zatert, imamo razglede v novejših časih. Turki, zaperseženi sovražniki keršanstva, so po naših krajih grozovitno pokončevali, pa našega naroda vendar niso popolnoma zaterli, in kaj vendar huje spodbada h pokončevanju, kot slepa verska gorečnost! Se vé, da je bilo še več ali manj vindskega naroda v teh krajih ostalo, kjer ga poznejši čase najdemo.

Vindi so nekdanj stanovali in stanujejo še zdaj na slovenskem primorju, na gorenjem Krajskem, na Koroškem in na Štajarskem. Ako po besedi sledimo, so vindske prav za prav besede: ki (lat. qui, ital. che), miza (lat. mensa), log (lat. lucus), meter-a-o, (maturus), snubiti (nubere), plan-a-o, (planus), skodla (scandula), tla (tellus), verč (urceus) itd. Vindske so imena rek, mest, vasi, ki so jih Vindje iz Italije seboj prinesli n. pr. Sava, Zilja, Sora, Sušica, Rečina (skončnico ina kakor Tečina, Ticinus). Celje, Celjovec, kjer v nekdanji Italiji je bilo najti Savo (reko v srednji It.), Silarius (reko v spodnji It.), Syris (reko v srednji It.), Sessites (reko v gornji It.), Celia (mesto v spodnji It.) Luka (morda od tod kot slovensko ime mesta Loka). Zraven teh so vindske vse slovenske imena, ki jih je po naših krajih že ob Kristusovih časih in pred prihodom Limigantov najti n. pr. Nadiža (Natiso) rodovine s perimkom Nadižar-ji je še nad Kranjem najti. Soča, Tmava, Oglej, Log ali Lož, Logatec, Metulje, Ptuj, Drava, Krajna, Kraj ali Okraj, Babje gore (Montes Baebii) ali Klek, kjer so po mnenju ljudstva babe ali klekarce svoje reči počele. Vindskega začetka se kažejo tudi besede: vas ali ves, dežela, barati, koj in prašavno „kaj“.

Zarod Limigantov se je do današnjih časov skoz 1500 let močno z vindskim zarodom vzel in v eno stopil, vendar je pa, kar jezik tiče, razloček poznati. Limigantki zarod se razodeva po Krajskem na Pivki in odtod pod veliko ali teržaško cesto proti Dolenskemu, in dalje pod Ljubljano na Dolenskem; po Štajarskem na Podravji, in po nekterih krajih Horvatijske; Limigantje namreč:

a. Radi zgovarjajo šč, kjer se v vinskem le s sliši n. pr. ščetina, hraščina, iščem, piščeta, selišče itd.

b. Široki ó spreminjajo v a n. pr. človek, kaja, namest reči človek, konja itd.

c. Tesni in dolgi ó spreminjajo v u n. pr. Bug, lepu namest Bog, lepo itd.

d. Dolgi u spreminjajo v ũ n. pr. kura, kupil, pusti, namest izreči kura, kupil, pusti. Ta u je slišati po Krajskem na Pivki, v Ložu, na Blokah, v Ribnici, na Igu in še drugod po Dolenskem. Na Štajarskem ga najdeš v Radgoni, v Viši, na Pesnici, v Cerovcu, na medjimurski meji, v Serdišču, v Jeruzalemu, na murskem Polji, okoli Ščavnice, v Ilovci, semtertje okoli Maribora, v Ormužu. Na Ogerskem ga je čuti v Železni in Saladski stolici; ravno ondot, kamor so se bili Limigantje naselili, kakor smo že pred iz povestnice vidili.

Sicer so Limigantje tudi drugačnega obraza in drugače-

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 4. julija 1857.

Poduk Gorencom.

Na Gorenskem je že več tednov med kobilami in žebci tista bolezen, kateri pravijo francozi. Nekteri gospodarji so nam pravili, da jim je ta bolezen znana, nekteri so nam rekli, da niso nikoli pred od nje nič slišali. Radi verjame-mo tem in unim. Ni pa ta bolezen nenavadna, ker tudi na Štajarskem, zlasti v Lutenberškem kantonu, so jo imeli rav-no ta mesec leta 1852.

Začne se večkrat pri konjih (včasih tudi pri ovcah) ob spomladanskem času, iz posebnih vremenskih vzro-kov, kakor bolezen v gobcu in na parkljih pri goveji ži-vini, in kakor ta, je tudi una včasih bolj nedolžne nature, včasih pa je huda. Ko se je pa enkrat začela, se razširja od živine do živine po spoji, ker je nalezljiva, in potem se napravi prava kuga francozov.

Svoj sedež ima ta bolezen v spolovilih od zunaj in znotraj; pri nekteri živini le od zunaj, pri nekteri le od znotraj, pri nekteri od zunaj in znotraj. Bolni deli se tū in tam prisadé, zato se od znotraj vidijo rudeče lise; iz-pahnejo se kmali (od zunaj in znotraj) mehurčki, kateri se prederó, hraste napravijo in se zacelijo; če pa je bolezen huda, se mehurčki gnojiti začnó; včasih se izceja tudi bolni žlem (Schleim).

Francozi, ktere imajo letos na Gorenskem, so dosihmal bolj nedolžne nature; al veliko gospodarjev je grozno na-pačno ravnalo z ubogo živino, in tako so bolezen zlo po-hujšali. Gorenci so sicer bistre glavice, al francozi so jih vse zbegali. Namesto da bi bili koj vzeli gobo ali mehko cunjo in ž njo s samo merzlo vodo pridno, vsaki dan večkrat, spirali od zunaj in znotraj bolne dele, so jih s hudičevim oljem, z zelenim volkom (Grünspan) in drugimi ojstrimi razjedajočimi rečmi mazali in sožgali. Strašne gerde rane so tako ubogi živini napravili, ktere se bojo težko zacelile.

Namen teh verstíc je:

1) svariti gospodarje, naj nikar takih hudih reči ne rabijo, ker ž njimi bolezen še le pohujšajo;

2) iz začetka bolezni pomaga večidel samo zmivanje in spiranje z merzlo vodo, ako se kake trikrat na dan in dobro po vseh kotih opravi, kjer bolezen tiči; pozneje naj se vodi prideva tista svinčena voda, ki se v apoteki pod nemškim imenom „Bleiessig“ (lot za 1 kr.) kupi; kake 3 žljice te svinčene vode se pridene maslicu merzle vode, ktera postane po-nji bela kakor mleko, in ta celi maslic se porabi čez dan za močenje in spiranje bolnih spolovil; namoči se namreč gobica ali cunjica s to vodo, in bolni deli se od zunaj ž njo polagama skozi četert ure zmivajo, in tako trikrat ali saj dvakrat na dan; če pa so mehurčki in mazuljčki od znotraj, si lahko vsak iz bezgá napravi brizgljico, in ravno ta voda v notrajne dele brizglja. Če je od zunaj le tū in tam kak predert mehurček za zaceliti, se utegne tudi mazilce napraviti, da se vzamejo kake 4 žljice dobrega laškega ali lanenega olja in 2 žljici „Bleiessig-a“, in oboje vkupaj v mazilo pomeša, s katerim se dvakrat na dan taka rana pomaže. Svinčena voda ima to lastnost, da rane celi in suši. — Če bi tekel dalje časa žlem iz spolovil, se namesto navadne vode vzame

za spiranje žajbeljnové ali hrastove vode, ktera se napravi, da se žajbelj ali pa skorje hrastovih korenin skozi pol ure na vodi kuhajo, maslicu take žajbeljnové vode se pridenejo potem tudi kake 3 žljice „Bleiessig-a“ — So še druge zdravila včasih potrebne, pa take se morajo ravnati po lastnosti bolezni, kakor jo izučeni zdravniki presodijo, za to je

3) treba, da noben gospodar ne zataji te bolezni, am-pak koj gré in pové ali naravnost svoji ces. gosposki ali županu svoje srenje;

4) ker je bolezen kužna in jo živina od živine nalezje, vsak lahko sam presodi, da je treba bolno živino od zdrave ločiti, jo samo imeti, in da se ne smé ž njo na cesto; — da se v takem času vse spušanje mora ojstro prepovedati, je očitno kot beli dan; še prodajati se ne smé živina v ta-kih časih iz enega kantona v drugega, da se bolezen dalje ne zatrosi.

Ozdravi se ta bolezen, kadar prisad zgine in hrastice same od sebe odpadejo; brazgotine (Narbe) se malokdaj napravijo po zaceljenih mehurčkih, le bele pike ali bele lise ostanejo in se vidijo še več časa na črni koži, kjer so poprej mehurčki bili. Te bele pike ali bele lise pa niso več bolezen, ampak znamenje, da je bolezen ozdravljena. Čez več mescov ali včasih še le čez leta se zaraste poprejšna črna koža.

Poljodelstvo in kemija.

(Dalje.)

Sem ter tje so pa ljudje tudi z vednim obdelovanjem tako izserkali najrodovitnišo zemljo, da se ne splačuje več je obdelovati. V Virginii severne Amerike se je taka zgodila, ker naselniki niso gnojili in vedno le tobak sejali. To je pa tudi verjetno, ker tobak ima posebno veliko pepéla v sebi.

Potrebno je tedaj zemljo poznati ne samo, da vémo, kje zamoremo upati premoga, rude ali kaj tacega, temuč tudi zato, da vémo, kaj bi rastlo tū, kaj tam; da ne bo treba še le po dolzih skušnjah spoznavati, da ta ali una rastlina, ki smo jo hotli upeljati, ne bo za nič; ampak da bomo že naprej vedili, kaj in kako je z našim poljem, in kaj moramo storiti.

Hvala tedaj državi, ki preiskuje zemljo, kje bi bila ta ali una rudnina najti in ki bodo gotovo tudi kemijsko preiskavali zemljo, kadar bo po večjem vse dognano.

Se vé da ni vse opravljeno, če ravno zemljo preišemo kemijsko, ker je še veliko okoljšin, od katerih je odvisna rastlinska rast. Naj ima perst še toliko rastlini potrebnih rudninskih stvari v sebi, pa kaj pomaga, če je ena premo-kra ali presuha, ali če podnebje ni ugodno.

Rastlina serka tedaj razstopljive rudninske stvari iz persti, — kako jih pa moremo persti zopet vračevati? Ali: kaj je gnoj, in odkod bi ga dobivali?

Gnojiti se pravi, persti vzete sestavke zopet povra-čevati. Pa rastlina dobiva njene sožigljive dele, ki so so-stavljeni iz kislica, vodenca, ogeljca in gnilca, lahko iz zraka, — tedaj smémo reči, da gnojiti se pravi, persti

povračevati nji vzete rudninske stvari. Ker ima pa vsaka rastlina svoje posebne rudninske stvari v sebi, bi bil tedaj pepél njeni za-njo najboljši gnoj.

Pa kmet ne sožiga slame, ampak spravi jo na svisli, da ima kaj za klajo ali steljo. Pozobano zernje in poklajena slama se spremenite v kri in meso živalsko. Tobaku samemu je namenjeno spepelenemu biti pred tobakarjevimi ustmi. Pa tudi tega pepéla ne spravljamo! Po hribih požigajo sicer včasih s hosto, po njivah in po lazih; hribovci gnojé tedaj bolj s pepélom, kakor dolinci in poljci.

Zavolj redkega gnojenja s pepélom pa tudi pri besedi gnoj ne misli nobeden na kaj pepélu podobnega, ampak le na tisto čudno stvar, ktera le kmetovavcu samemu ne žali nosá, ki je že nemarna zavolj svojega rojstva, podobe, barve in čudnega duha. Ta stvar ni družega, kakor sami hišni in hlevni izveržki, kakor rastlinske in živalske stvari, ki tako veselo gnjujejo in se pariyo, da diši (smerdi) na vse kraje. Ona nima tedaj take podobe, da bi imeli vzrok soditi, da bomo persti dali rudninskih stvari, če jo potrosimo po njivi: akoravno smo prepričani, da je polna okrepčavnih lastnost za izstradano njivo.

Pa vendar ima gnoj v sebi rudninskih stvari, ktere same tekuejo rastlini. — Ako bi gnoj sožgali in z njegovim pepélom popepélili njivo, bi razun nekaj, kar bom pozneje omenil, ravno toliko zaleгло njivi, kakor ko bi bili vés gnoj potrosili.

Saj se tudi lahko prepričamo, da so spravljani v gnoji vsi rudninski deli, ki so bili vzeti zemlji pri žetvi.

Poželi smo, postavimo, pšenico in jo domú zvozili. Dala nam je slame in zernja. Slama nam služi za steljo koj ali pa še le, ko smo jo poprej za strešnico bili porabili, in pa za rezanco, klajo. Pšenična slama ima veliko kremenine kisline v sebi, ktere pa živalsko truplo ne obderži v sebi, ampak vsa gré kakor neprebavljiva stvar spet iz trupa, in dela s slamo vred gnoj, ki ima tedaj v sebi vso njivi vzeto kremenino kisliuo. Pšenično zernje je sestavljeno iz močica, rastlinskega beljaka in fosfornokislega apna. Perva dva sestavka pšeničnega zernja obderži truplo v sebi, pa apnena sol gré spet iz trupa. Sicer ostane vsakikrat nekaj fosfornokislega apna v truplu, kar iz tega vidimo, da so naše kosti iz fosfornokislega apna sestavljene. Če pa premislimo, da vse to apno naših kostí ne vaga čez 7 do 8 funtov, in da smo teh 7 funtov apna nabirali vse svoje žive dni, nam mora biti očitno, da pri vsaki jedi strašno malo te apnene soli v sebi obderžimo, in sicer tako malo, da nam je pripušeno reči: Vse fosfornokislo apno pšeničnega zernja gré v gnoj in od tod nazaj v perst, kteri je bilo vzeto. (Kon. sl.)

Ozir po svetu.

Mezzofanti nekdanjih in sedanjih časov.

Bog je nektare ljudi s posebnostmi nadaril, ktere ves svet občuduje.

Slavni kardinal Mezzofanti, ki je leta 1855 v Rimu umrl, je znal nad 40 (nekteri pravijo 72) raznih jezikov in narečij govoriti; razumel je vse evropske in aziatske jezike. To ga je po svetu tako razglasilo, da so iz vseh krajev učeni možje k njemu prihajali in se z njim v domačem jeziku pogovarjali. Tudi v slovanskih pokrajinah se ni majnkalo mož, ki so se prepričali njegove jezikoslovne znanosti. — Čast. gosp. Stěpan Pogledić, opat pri sv. Marku v Zagrebu, so bili leta 1846 pri njem v Rimu. Komej je zvedil, da ga je Horvat obiskal, se je začel v horvatskem jeziku z njim pogovarjati, in narpred je poprašal, v katerem narečju naj govori: v kajkavskem, štokavskem ali čakovskem. Ko je pa vidil, da je njegov gost kajkavec, in da v horvatsko-slovenskem narečju govori, je tudi on prav gladko v ravno tem narečju odgovarjal in za mnogoverstne reči popraševal, kakor da bi bil več let v Zagrebu živel *).

*) Tudi s slavnim Kopitarjem in Knobleherjem se je, ko sta v Rimu, kardinal Mezzofanti v slovenskem jeziku pogovarjal. Vred.

Da je tudi slovenski znal, nam pričujejo sledeče verstice iz življenjopisa slovenca doktorja Jožefa Tosi-a, ki se v Zori Jugoslavenski leta 1852. nahajajo: „Kano djak 5. razreda putovase dr. Tosi u Firencu, posle pako kano bogoslovec biae u Rimu i Napulju. U Rimu biae kod pape Grgura XVI., koj se veoma priatno s njim razgovarase; poznati pako kardinal Mezzofanti — čudo golemo u obziru jezikoslovja — ga prvo pri ustupu slovenski nagovori!“

Res, čuden dar nebeški je tolika jezikoslovna znanost! — Zgodovinarji pripovedujejo, da že v starodavnih časih so živeli možje, ki so zaslužili, da jih z imenom Mezzofanta nazovemo. Ozrimo se torej v stare čase, in prepričali se bomo, da tudi naši predniki niso imeli slame v glavi v obziru na jezikoznanstvo. — Quintus Ennius je znal tri jezike govoriti: gerški, oscianski in latinski; zatega voljo se je sploh mislilo, da ima tri serca. Se vé, da sedaj skoro vsaki izobraženi človek tri ali še več jezikov govoriti zná in zato vendar ne sloví po vsem svetu, in tudi nihče ne misli, da ima tri ali še več serc. Pa vendar je znanost treh jezikov v tadajnih časih znamenita bila, in sicer za to, ker se naši predniki niso toliko z jezikoslovstvom pečali, temveč razgovarjali so se s ptujci navadno s pomočjo tomačitelja.

Mitridat pa, glasoviti kralj pontski in bitinijanski, ktereja je Pompej nadvladal, znal je govoriti vseh 22 jezikov, ktere so prebivavci njegove deržave govorili; ni se tedaj s svojimi podložniki nikdar s pomočjo tomačitelja razgovarjal, ampak v katerem jeziku ga je kdo nagovoril, v tistem mu je odgovarjal, pa tako gladko, kakor da bi bil sin njegovega naroda.

Tudi mi Jugoslovani se moremo sponašati z možem, ki po vsej pravici zasluđuje, da ga v versto Mezzofantov vredimo. Ta naš slavni mož je: Otac Marian Šunjić, škof Bosanski, ki je v Zagrebu modroslovje doversil, in se že kakor mlad dijak posebno v jezikoslovnih znanostih med vsemi svojimi tovarši odlikoval. Pozneje je bil celih osem let v Rimu pri kardinalu Mezzofantu, ter se je tam vsih iztočenih jezikov naučil. — Kdor se pa hoče njegove učenosti popolnoma prepričati, naj si priskerbi knjigo, ki jo je izdal gledé na vse jezike zapadne in iztočne pod naslovom: „De ratione depingendi rite quaslibet voces articulatas seu de vera orthographia cum necessariis elementis alphabeti universalis. Auctore Mariano Šunjić O. S. F. P. B. A. Viennae, typis congregationis P. P. Mechitaristarum 1853.“

V Zagrebu.

A. K. Cestnikov.

Kratkočasno berilo.

Mačoha in pastorka.

Bil je neki udovec, ki je imel dvoje otrok, sina in hčer. Oženi se na novo in z ženo priženi tudi hčer. Ta žena je svoje dete čez vse rada imela, primožena otroka pa je sovrážila in mučila, kakor je mogla. Nazadnje reče možu: „Poslušaj me, mož, jez tvojih otrok ne morem več gledati, spravi ju od hiše, če ne, ne bova več kruha skupej jedla.“ Mož jo tolaži in miri: „Ne terjaj tega, žena! Kar hočem z njima?“ „Kamor koli hočeš,“ odgovori žena. „Pelji ju v planino, pa ju tam pusti, delata naj kar hočeta.“

Nazadnje vendar pregovori moža; reče ji, da bo jutro v planino odpeljal otroka in ju tam pustil. Vse to pa je slišala njegova hči in jokaje pové bratu, ki je bil mlajši od nje: „Ljubi brat! jutro naju hočejo oče v planino peljati in tam pustiti; pa veš kaj storiva? Napolniva čepe s pepélom in na poti bova gredé za sabo po malem potrésala; kadar zmanjka meni, boš počel ti; tako bova potlej iz planine lahko našla pot do doma.“

Zjutraj se siroti doli splazite in napolnite čepe s pepélom; potem ju oče pokliče in oba gresta z njim. Gredé tako po dolgem potu sta za sabo posipala po malem pepéla. Ko ju oče pripelje v sredo gojzda, jima reče: Posedita tu nekoliko; jez bom berž tukaj.“ Otroka se vsedeta, oče pa se ukrade od nju in gré domú.

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 8. julija 1857.

Kmetijske skušnje.

(Kako ravnati, da turšica prej dozori.) V nekaterih krajih včasih slana že okoli Malega Šmarna polje popali, da turšica veliko škodo terpi. Jo te uime obvorovati, je gosp. Taller na Koroškem po večletnih skušnjah zvedil, kako gré s turšico ravnati, da 14 dni poprej kot navadno dozori. Vedel se je on pri tem tako le: Ko je turšica zoreti začela, je pazil, kje že kak zrel storž doli visi; te storže je potergal in iz perja slekel, potem jih obesel na kak zračan kraj, ter jih pustil do druge setve viseti. Kadar je čas turšico saditi, se poberejo storži s palic in vsak storž spodaj in zgoraj oruži, da za seme le tisto zernje ostane, kar ga je okrog srede storža. Razum tega je pa še to treba, da se turšica zgoda, že pred sv. Jurjem, sadi. To stori, da ima turšica lepe in polne storže.

(Prav lahko in gotovo sredstvo zoper žitnega červa) nam gosp. administrator Bahman iz Batinske doline prijazno po naslednjem dopisu naznanja: „Ko sem oskerbništvo tukajšne grajšine nastopil, sem najdel vse žitnice, polne žitnega červa, katerega se, naj sem počel kar sem hotel, znebiti nisem mogel. Naključilo se mi je bilo, da sem neki pomoček zvedil, in ker je bil brez vseh stroškov, sem se ga berž poprijel, in v kratkem je bilo po červecih, kateri se dosihmal (že 3 leta) niso več povernili. Pregnal sem jih pa tako le: naredil sem majhne povezke iz prav dišečega sená po košnji in jih po kupih nasutega žita in okrog njih sem tertje pometal. In žitni červi so zginili iz žitnic in niso več prišli, ker vsako leto sem jih s tako novo mervo pregнал.“

Dober svèt takim, katerim je toča polje poško-
dovala.

Po spisu direktorja Walz-a v Hohenheimskem časniku.

(Dalje in konec.)

Krompirju

toča škoduje, da mu perje oklesti, podzemeljcam je pa le toliko v škodo, da drobneje ostanejo, ker se perje iznova obraste in vse to gré na škodo podzemeljskemu sadu. Vselej je škoda tukaj manjša kakor pri pesi, — zatega voljo in ker se škoda tudi lahko ceniti ne dá, ni treba krompirja zavarovati.

Trava in detelja.

Štajarska in nemška detelja (lucernska) ne terpite po toči sicer toliko kot druge rastline; če pa ju je toča zlo potolkla, se ne obrastete rade ali pa celó ne, da ju je bolje berž pokositi, ker potem bode druga košnja toliko boljja.

Konoplji in lanu

je toča zlo škodljiva; večidel je bolje njivo preorati in kaj drugzega sejati. Taka je tudi z hmeljem.

Kaj naj se seje ali sadi po toči?

O tem je gledati na kraj, zemljo in čas, kdaj in kje je toča bila, da se seje ali sadi kaj takega, kar še dozoreti more.

Če je toča mesca majnika polje pobila, se dá še sejati dveverstni ječmen, tudi grahorca za klajo, mala turšica, jara ogeršica, repa, riček, lan in konoplja, toda ne za seme; v prav gorkih krajih se more tudi še krompir saditi, v srednjo mero gorkih pa pesa in kolarabe, če se morejo še sadike dobiti.

Mesca rožnika (junija) se dajo do srede mesca še riček, repa in jara ogeršica, celi mesec pa še grahorca za klajo, čveteroverstni ječmen, pesa in kolarabe saditi.

Mesca malega serpana (julija) se sejejo repa, grahorca za klajo, ajda, in noter do polovice tega mesca se dá še pesa saditi, vendar se ne more več cel pridelk pričakovati, ampak le dve tretjini.

Mesca velikega serpana (avgusta) se more le v prvi polovici še grahara za klajo in repa v sternišu sejati, in le, če je kraj posebno gorak, še en teden pozneje.

Vse to velja sploh za kraje srednje toplote, kjer ne raste več vino, vendar pa turšica še dozori. V merzlejših krajih se mora setev po toči 8 do 14 dni poprej opraviti, kakor je gori rečeno bilo; v prav toplih pa je še čas veliko pozneje.

Poljodelstvo in kemija.

(Konec).

Pa tudi kar živina povžije in v dele svojega trupla spremeni, dobí zemlja nazaj. Kar ni šlo skoz živino v gnoj, se je spremenilo v kri in meso in kosti živalske. Živali pa služijo nam v živež. Če tedaj ostale kosti sožgemo in njih pepél zvozimo na njive, dobí zemlja vse rudninske dele nazaj. Pa tudi v našem trupu ostale rudninske stvari bodo enkrat tje prišle, kjer so doma, namreč v perst.

Rudninske stvari, katere serkajo rastline v-se, se ne morejo za zmiraj odtegniti zemlji, ampak vernejo se zmiraj nazaj na svoj dom, ko so pot skoz rastline in živali dokončale. Pa komaj domá nastopijo spet svoje potovanje.

Če tedaj skerbno spravljamo vse hišne in hlevne odpadke in posebno na gnojnico pazimo, da se nam nikamor ne odtaka, ker je posebno polna fosfornokislih soli, bo krogotek posebnih rudninskih stvari zelo redoven. Če pa ne pazimo na gnoj in na gnojnico, da se odteka in zgublja za naše polje, bo vstalo čez več let na naši zemlji tako pomanjkanje rudninskih stvari, da jih bomo mogli od drugod dovaževati. Koliko gnojnice steče v reke po velicah mestih! To zgubo za naše dežele skušamo pa poravnati z dovaževanjem guana in košene moke.

Iz tega je pa tudi viditi, da bi ne bil noben razloček, ako bi namesto gnoja le njegov pepél nosili na njivo; sej tako ali tako dobí zemlja enako mero rudninskih stvari.

Zato so pa tudi že začeli rabiti rudninski gnoj. Vsak, ki seje deteljo, vé od čisto rudninske stvari, to je, od mavca ali gipsa (ki ni drugzega kakor žvepljenokislo apno), kako čudapolno okrepečavno moč ima v sebi. Znano je pa tudi, da ima detelja posebno veliko apna v sebi, in da ga tedaj zemlji veliko vzame. Sicer ima večidel vsaka njiva zadosti apna, pa ne v tako lahko raztopljivem stanju, kakor je gips. Skušili so tudi, da so zmlete kosti, košeno oglje in guano za

žita ravno tako čudapoln gnoj, kakor gips za deteljo. Vzrok tega je, ker imajo te stvari veliko fosfornokislega apna v sebi, ki je vedno v zernji našega žita, pa v persti ga je le malokdaj kaj in še takrat le malo. Pri rastlinski rasti nima tedaj perst na njivi nič drugega opraviti, kakor pripuščati, da rastlina iz nje serka raztopljive rudninske stvari in da to, kar ji darujemo, v sebi shranjuje toliko časa, dokler ga ne rastline tirjajo.

Poljedelska kemija si tedaj šteje v dolžnost, pripravljati poljedelstvu taci gnojivnih rudninskih stvari, kakoršnih prejšina nevednost ni znala pripravljati. Ona nas opominja na vsakterni gnojni pepél, na soli in na mnogoverstne ostanjke, kateri ostanejo pri domu in po fabrikah neporabljeni. Ona skerbí si pridobiti naravnost iz rudnin tisto stvar, ki bi nam nadomestovala najboljši gnoj, košeno moko. Ta rudninska stvar bi bila za žito to, kar je za deteljo in sočivje gips. Ona razkrojuje tudi mnogoverstne gnojne stvari, in jih vreduje po njih sestavkih in vrednosti, da bi spoznala, kateri gnoj bi bil za to ali uno rastlino, ali za to ali uno perst naj priležnejši.

Navadni gnoj ima tudi rudninskih stvari v sebi, kakor je bilo že rečeno, in od teh izvira najbolj njegova vrednost. Pa gnoj prepuša zemlji in koreninam rudninske stvari le, kadar sperstenuje, tedaj kaj počasi. Ker je za popolno sperstenjenje gnoja treba več let, v katerih se njiva večkrat preorje, postane tedaj perst skoz in skoz enako gnojna, kar je posebno ugodno rastlinski rasti. Pa tudi dež ne more izprati in odnesti rudninskih stvari, ki so v gnoji, tako lahko, kakor ko bi bili potresili le rudninski gnoj po njivi.

Gnoj obderži tedaj dolgo časa svojo vrednost v persti; in ker obstaja iz ostanjkov mnogoverstnih rastlin, je tudi ugoden vsakteri rastlini, kar ne velja od gipsa, košene moke, pepéla itd. Tudi navadni gnoj zemljo zrahlja, kar je velike vrednosti za rastlinsko rast, in v tem se razloči od rudninskega gnoja.

Iz vsega tega vidimo, da ni mogoče z rudninskim gnojem pri vsaki okoljšini to doveršiti, kakor z navadnim gnojem, in da tedaj ni vse eno, ali če pest pepéla, ali če voz gnoja spravimo na njivo.

Iz vsega tega sledi, da se poljedelstvo obče vendar ne bo tako zelo spremenilo, kakor je bilo misliti prvi trenutek, ko je bila prišla nova poljedelska teorija na dan. Gnojiše bo ostalo še zmiraj zlata jama za kmeta.

Vsled vsega tega, kar smo tu razložili, obstoji vrednost kemije za poljedelstvo večidel v tem, da nam natanko v gotovih številih vé povedati, kar je bilo popred le poverh znano. Poljedelstvo pa zamore le na trdni poti gospodariti čez svoje dela in doseči tisto gotovost in obširnost njenih del, ki nas razveseljuje na mehaniškem in čisto kemiškem polji.

Prepričani smo, da je kemija res izvoljena, hasniti poljedelstvu, posebno ako je združena z vremenoslovjem, z rastlinoslovjem in z umnim gospodarstvom. Tušek.

O cerkvenem petji in orglanji po deželi.

Spisal Kamilo Mašek.

(Dalje.)

Prosta igra na orglah zapopada: predigro (praeludium), medigro (interludium) in podigro (postludium) po glavi, organista, to je, brez nót.

Predigra je to, kar se igra, preden pevci ali pevke péti začno; njena naloga je, obujevati pobožne čute v sercih kristjanov, ali pa, kakor je že poprej omenjeno, ljudi spomniti na vižo pesmi, katero bodo peli. Svojo nalogo zamore le nježna, po duhu keršanskem narejena podigra spolniti; polke in druge okrogle ali zvite viže kažejo sicer, da je organistova roka vajena po orglah skakati, al kdo poreče, da je organist, ki take viže igra pri božji službi, omikan, izobražen?! Enaki zdé se mi taki organisti prodajavcem nekdanjim v jeruzalemskem tempelju — o, da bi pač še enkrat prišel Go-

spod gonit s korobačem iz svete svoje cerkve take nesnage, kakor jih je nekdanj spodil iz svojega tempelja, — kolikije pač razloček med sedanjimi nebožnimi orglarji in nesramnimi prodajavci tadajnimi? — Lufft razlaga v časopisu „Jahrbuch für Eltern und Erzieher XI. Jahrgang“ pod naslovom „über das Orgelspiel“ predigro takole: „Mislim si predigro v širjem pomenu nekak vvod (ouverture) spevoigre ali opere, v ktere so najlepše viže cele spevoigre ali opere kakor v harmonično celost vlite.“ Po tej razlagi bi bila tedaj predigra ričet ali iderska hosta najlepših viž maše, polita s tropinami harmoniških zvijač in skokov.

Jez pa sem teh misel, da ni hvale vredno delo, ako kaj popolnega, kakor je petje, v pokvarjeni podobi predstavljaš, kar se mora vsak pot zgoditi, kolikorkrat viže sv. maše igraš brez besed. Bolje razlaga predigro, kdor pravi, da je pripravljanje k cerkvenemu pravilu.

Te opravila so različne in spremenjujejo se po cerkvenem času in praznikih. Po tem bo previden organist vedno svoje predigre volil.

Imenitni in organistu važni prazniki so: advent, božič, postni čas, velika noč, binkuští ali duhovo, sveta trojica, sv. rešnje telo in Mariini mesec.

Značaj predigre v teh časih bi utegnil sledeči biti.

1) Advent, čas pripravljanja na prihod Odrešenika. Hrepenjenje po njem in upanje napolnuje takrat serce. Predigre naj bojo polne, krepkih akordov in močnih iger (vendar brez mikstur), semtertjé tudi kaka fuga, pa ne prehitra.

2) Božič, čas veselja, hvaležnosti. Začetek, gloria, hozana, in konec polnoglasen z vsemi orglami; če imajo dva ročnika, z veliko flavto. Medigre naj so proste selanke ali pastirske viže (pastorale) in naj posnemajo melodije, ktere pastirji na pišalke iz bičja, rogov ali tudi na pišalko iz drevesne skorje izdolbljeno igrajo — kar je pri nas neznano, v tiroljskih in švajcarskih gorah pa se vedno čuje.

3) Post, čas pokore in zalovanja. Vse olepševanje naj se iz prediger izpušča in noben glasen register naj se ne odpre. Čveteroglasna složba z enojnim pedalom, ki se večidel v troglasji (čistem akordu) in počasno ziblje, je tukaj na svojem mestu. Veliki teden naj le mehki, mili glasovi šeptajo (Molltonart), dokler popoluoma ne omolknejo. Mesto responzorij med psalmi nekteri organisti igrajo kadence in verseto (to je, kratke viže od 8, 12 taktov).

4) Velika noč, čas aleluje, slave in radovanja. Zdaj je čas, da organist vse svoje moči in umetnosti pokaže. Izverstni sestavljeni spevi (fuge) in umetne složbe naj se igrajo. Kteri organist, ki se kolikaj šteje, ne pozna kako izverstno fago Fechter-jevo, Preyer-jevo, Albrechtsberger-jevo i. d. v. o pesmih „Christus ist erstanden, Alleluja“, in „ite missa est, alleluja!“

5) Duhovo ali binkuští, god svetega duha. Polne, krepke in navdušene in harmonijske spremene v ravnih taktih se temu godu prilikujejo.

6) V prazniku sv. trojice in sv. rešnjega telesa se poje, kakor o binkuštih.

7) Mariini mesec, proste, ginljive, serčne viže z ravno tako prostim spremljevanjem. Glasnih registrov ta čas ni odpirati, tudi ne smejo viže na poskok biti. (Dal. sl.)

Pomenki ljubljanskega zgodovinskega društva v zboru mesca junija.

Najpoprej je v današnjem zboru, ktere so Njih eksc. gosp. deželni poglavar s svojo nazočnostjo poslavlili, podpisani društveni tajnik pokazal nektare izmed obilnih darov, ktere je društvo poslednji čas prejelo, namreč podobo ženske glave, katero je izrisal grof Franc Staller in jo je komandant ljublj. grada gosp. Giberti društvu podaril, — uro (darovano od gosp. Franca Eggerja) tiste podobe, kakor so jih izperva na Nemškem delali in jih „Nürnberger Ei“ (po naše „čbula“) imenovali, — pozlačeno svetinjo